

Daniela Blahutková – Miloš Ševčík: Patočkovy interpretace literatury

Červený Kostelec, Pavel Mervart 2014. 122 s.

Po obecně filosofické interpretaci Patočkovy filosofie umění v knize *Umění jako vyjádření smyslu: Filozofie umění Jana Patočky*¹ se Miloš Ševčík ve své druhé monografii obrací společně s Danielou Blahutkovou k Patočkovým interpretacím literatury. Tuto monografii lze proto vnímat jako doplnění interpretace Patočkových obecně filosofických úvah o umění o jejich konkrétní aplikaci v literární oblasti. Čtenář, který by očekával, že se bude jednat o srovnání nebo kritiku Patočkových interpretací konkrétních děl z literárně vědné pozice, bude zklamán. Autoři se totiž věnují Patočkovým interpretacím literatury výhradně z hlediska filosofického. K tomu-

1 Ševčík, M., *Umění jako vyjádření smyslu: Filozofie umění Jana Patočky*. Červený Kostelec, Pavel Mervart 2014. Recenze viz *Filosofický časopis*, 63, 2015, č. 5, s. 776–779.

to záměru se ostatně i sami hlásí, když v úvodu deklarují, že jejich snahou je ukázat, „jakou funkci a jaké vazby na významné oblasti umění jeho [rozuměj Patočkova] myšlení mají v jeho díle rozborů krásné literatury“.² Kniha je proto rozdělena do dvou kapitol, z nichž každá sleduje jiný aspekt významu literatury v Patočkově myšlení. První část reflektuje souvislost literatury a mýtu, zatímco v druhé se zaměřuje na vztah filosofie a literatury, zejména pak v souvislosti s Patočkovým pojetím dějinnosti a Patočkovou analytikou lidské existence.

V první části, věnované vztahu literatury mýtu, si autoři všímají především dvojnásobného vztahu literatury a mýtu v Patočkově myšlení. Na jedné straně zdůrazňují silnou diskrepanci mezi literaturou a mýtem, jak se ukazuje na Patočkových interpretacích mytologických témat v romantické literatuře. U Novalise, Goetha nebo i Máchy postrádá totiž Patočka naivní bezprostřednost mytického chápání. Literatura a poezie tak představují už reflexivní postoj vůči mytologické tematice, a proto vždy již stojí mimo ni.³ Na druhé straně je Patočka, jak autoři poukazují, přesvědčen o silném vztahu mezi poezií a mýtem. Básníci patří podle Patočky k nejvýznamnějším dotvářitelům mýtu. Tuto dvojnásobnost Patočkova pojetí mýtu a literatury sledují autoři napříč Patočkovými výklady literatury jednotlivých epoch. V eposu, jak upozorňují, vystupuje u Patočky mýtus stále ještě jako reprezentant prvního vyjádření lidského vztahu k celku, který leží na samotné hranici problematičnosti a dějinnosti, zatímco tragédie již zobrazuje člověka v jeho problematickém osudu. Již zde je podle autorů možné vidět podstatu rozdílu mezi literaturou a mýtem i jejich provázanost. Na příkladech Patočkových interpretací *Babičky* a moderních verzí legendy o Faustovi od Goetha a Thomase Manna pak autoři ukazují specifický vztah literatury a spisovatele k mytickému základu v technické době, která s mýtem ztratila kontakt. Literatura představuje podle autorů pro Patočku formu reflexe, kterou provádí sám básník na pozadí mytické tematiky.⁴ Vztah mýtu a literatury je proto možné vidět jako vztah otázky sokratovského typu, tedy otázky, která problematizuje a kterou reprezentuje v Patočkově myšlení mýtus a spisovatelovy odpovědi na něj.⁵

V druhé části, věnované vztahu literatury a filosofie, autoři poukazují nejen na to, že filosofie a literatura představují pro Patočku dva způsoby lidského vztahu k celku, ale všímají si rovněž filosofických nároků, které Patočka vznáší na spisova-

2 Blahutková, D. – Ševčík, M., *Patočkovy interpretace literatury*. Červený Kostelec, Pavel Mervart 2014, s. 9.

3 Srov. tamtéž, s. 19.

4 Srov. „S ohledem na námi sledované souvislosti tedy můžeme shrnout, že Oidipus je v přednáškách *Platón a Evropa* promyšlen jako příběh, jako mytická látka, jejíž dokonalá artikulace je ovšem věcí básníka (Sofoklés).“ Tamtéž, s. 43.

5 Srov.: „Tvůrce se v tomto procesu vystavuje otázce, která je ‚radikální‘ a která nás ‚problematizuje‘, aby pak (jak zaznívá v textu ‚Spisovatel a jeho věc‘) ‚přes individuální klíč‘ podal možnou odpověď. Její platnost je subjektivní, vyplývá z autorova individuálního vztahu k bytí, a ke čtenáři doléhá jako apel ‚na vlastní zkušenost o podstatném‘.“ Tamtéž, s. 56.

tele i na literární dílo samotné. Přestože filosofie a literatura vyrůstají ze stejného kořene, totiž ze zkušenosti vztahu k celku, jejich rozdílnost spočívá podle autorů u Patočky v tom, že to, co je ve filosofii „racionalizováno“ a převedeno do přesného pojmového vyjádření, zůstává v literatuře na úrovni prožitku.⁶ S odkazem na heideggerovskou inspiraci Patočkova pojetí uměleckého díla a jeho způsob interpretace literatury se autoři obrací k Patočkově teorii životních pohybů. Zejména na Patočkových výkladech Mannova *Doktora Faustuse*, Faulknerových *Divokých palm* a Durychově *Boží duhy* ukazují, jak literatura v Patočkových očích zachycuje různé polohy, ve kterých člověk žije, pohyby akceptace, sebezprodloužení a především pohyb pravdy nebo průlomu. Autoři si všimají i rozdílného důrazu na odlišné momenty jednotlivých pohybů v Patočkových interpretacích: „[mohli] bychom říci, že Patočka v Mannově *Doktoru Faustusovi* sledoval vzestupný pohyb existence jako sebevydání v živlu umělecké tvorby a ve Faulknerových *Divokých Palmách* jako sebevydání duchapřítomně uchopené možnosti konat – v *Boží duze* jej spojuje se sebevydáním druhému člověku, s mezilidským vztahem.“⁷ Ukazuje se tak, že literatura v rámci Patočkova myšlení plní funkci nástroje jeho v projektu fenomenologie žitého světa.

Kromě analýz jednotlivých momentů Patočkových úvah o literatuře, jejichž obsah jsem výše naznačil, sledují autoři i systematicko-chronologickou souvislost Patočkových textů. Výsledky, ke kterým docházejí, naznačují, že už ve čtyřicátých letech minulého století se v Patočkově myšlení rýsuje hlavní momenty jeho pojetí filosofie literatury, které autor plněji rozvinul v letech šedesátých. Zjevnost této koherence vede autory k závěru, že přes žánrovou a tematickou variabilitu Patočkových textů, které vznikly mnohdy z vnějších popudů, je za nimi přítomna jednotná filosofie literatury.⁸ Takový přístup je odvážným a novým přístupem k Patočkově filosofii literatury a umění, který nicméně zakládá svou oprávněnost především v zohlednění Patočkových textů ze strahovské pozůstalosti. Jednotící tendenci Patočkova myšlení (s ohledem především na jeho filosofii dějin), na základě textů ze strahovské pozůstalosti, naznačil již dříve Filip Karfík.⁹ Ke korelativním výsledkům, byť na poli literatury a filosofie umění, dochází v přítomné publikaci i Blahutková a Ševčík. Ve světle těchto poznatků je třeba jejich monografii vnímat jako první pokus a zároveň podnět k novému, ucelenějšímu pohledu na Patočkovu filosofii umění a zejména

6 Srov. „Ve filozofii i poezii působí neracionální prožitek celku, který je však ve filozofii racionálně uchopován, zatímco v poezii nikoli.“ Tamtéž, s. 64.

7 Tamtéž, s. 86.

8 Srov. „Přitom se nám však neustále ukazuje velká koherentnost Patočkova myšlení. Přes rozdílnosti dané variabilitou žánrů jeho textů, okolnostmi jejich vzniku a publikování lze ve sledovaných textech vykazat prvky jedné filozofie literatury, k jejímuž celistvému uchopení se tato publikace snaží přispět.“ Tamtéž, s. 108.

9 Karfík, F., Patočkova strahovská pozůstalost a jeho odložené opus grande. *Kritický sborník*, 2000/2001, č. 20, s. 125–160.

literatury, jejíž zkoumání bylo dosud jen povšechné a vycházelo spíše z předpokladu nesourodosti, tematické a žánrové roztržitosti Patočkova myšlení.

Jan Josl